сплелися вінки пишним цвітом і пахощі в'ються з кадила! Поглянь же: це світ обновився, це люди живуть по-новому!».

Роздуми, висвітлені в матеріалах тез, побудовані на основі творів Юліуша Словацького, написаних на початку XIX століття, мелодійно-прогресивна тематика яких явно актуальна й сьогодні.

Ірина Бабій,
кандидат філологічних наук, доцент,
Ніна Свистун,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ДІЄСЛІВНІ ОДНОЯДЕРНІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація

Представлено структурно-функціональний аспект дієслівних одноядерних речень у творах Юліуша Словацького. Виявлено та проаналізовано різні види таких конструкцій. Прикладами проілюстровано, які односкладні речення ужиті автором та яку роль вони відіграють у художній мові письменника.

Ключові слова: *одноядерні речення, типи одноядерних речень, означено-особові речення, неозначено-особові речення, безособові речення, інфінітивні речення.*

Key words: *one-member sentence, types of one-member sentences, definite-personal sentences, indefinite-personal sentences, impersonal sentences, infinitive sentences.*

Сучасний етап розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням диференційованого та комплексного підходу до аналізу реченнєвих структур з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів мови його організації. Напрям нашого дослідження зумовлений потребою в систематизації наукових міркувань щодо реченнєвих структур у творах письменників. До конструкцій, які ще не стали об'єктом такого всебічного аналізу, належать одноядерні речення у творчості Юліуша Словацького. Ми їх розглядаємо у перекладах М. Зерова.

Вагомими напрацюваннями у синтаксисі, зокрема у дослідженнях простих речень, є теоретичні праці таких відомих науковців, як: І. Вихованець, Н. Гуйванюк, К. Городенська, А. Загнітко, М. Кобилянська, І. Слинько, К. Шульжук та ін.

Односкладні речення – це самостійні синтаксичні одиниці, які мають широкі виражальні можливості й специфіку вживання. На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки такі речення розглядають як повні прості, предикативний центр яких ґрунтується на функціонуванні єдиного поширеного або не поширеного залежними компонентами головного члена, співвідносного з підметом чи присудком.

Поряд із терміном «односкладні» існує термін «одноядерні» речення (І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська) [1, с. 185], яким ми і послуговуємося.

К. Шульжук у межах дієслівних виділяє такі типи односкладних речень з урахуванням формально-граматичних і семантичних ознак: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні [3, с.114]. Ми у своїй праці дотримуємося саме цієї класифікації.

Оскільки ми аналізуємо творчість Ю. Словацького з погляду лінгвістики, то зазначимо, що митець є письменником надзвичайного світобачення. Зважаємо насамперед на мовне багатство поетичних творів. Художня мова письменника багата, барвиста, неординарна. Щодо синтаксичних особливостей, то митець загалом віддає перевагу складним

реченням, проте й прості та ускладнені конструкції активно вжиті. У коло наших зацікавлень увійшли одноядерні (односкладні) речення.

Означено-особові речення – це речення, головний член яких виражений дієсловом дійсного способу у формі першої/другої особи однини/множини теперішнього чи майбутнього часу, а також наказового способу і вказує особовим закінченням на означену особу. У поетичних творах Юліуша Словацького ці конструкції мають високу частотність і представлені так: *Меча, на жаль,* ***не маю*** [2, с. 15]; ***Молюся****, пані* [2, с. 68]; *Тепер даремно* ***знижуєш*** *очиці і губоньки* ***закушуєш*** *рожеві…* [2, с. 147]; ***Викручуєшся*** *підло, низько* [2, с. 153]; ***Кинь*** *рукавичку геть!* [2, с. 15]*;* ***Вийди*** *з зали!* [2, с. 16]; ***Побудь, побудь*** *ще хвильку*! [2, с. 144]; ***Прошу, благаю, випровадь*** *подалі ту золочену ляльку* [2, с. 146]. Зауважимо, що головний член означено-особових речень, виражений особовим дієсловом 1-ї особи однини, виступає не лише структурним, а й семантичним центром речення. Дієслова наказового способу надають висловлюванням емоційності. Спостереження за функціонуванням односкладних означено-особових речень у творах Юліуша Словацького засвідчує їх широку уживаність. Дані статистичного опрацювання знайдених означено-особових речень переконливо доводять, що саме вони складають найбільшу частку від усіх аналізованих односкладних речень. Ці реченнєві структури виконують різноманітні функції: допомагають розкрити внутрішній світ героя, створити атмосферу розмови тощо.

Неозначено-особові речення – це такі одноядерні речення, у яких дійова особа мислиться невизначено, чітко не окреслено, а співвідносний із присудком головний член виражається дієсловом у формі третьої особи множини теперішнього чи майбутнього часу або формою множини минулого часу дійсного способу. У творчості Юліуша Словацького знаходимо такі зразки: ***Вернуться****, напевно* [2, с. 293]; ***Наберуть*** *суниць* [2, с. 294]; *Нехай тобі там косу* ***заплітають****, хай свіжим цвітом рясно* ***уквітчають*** [2, с. 296]; *Звідки* ***принесли*** *оцю троянду білу в червоних плямах?* [2, с. 301]. Неозначено-особові речення трапляються значно менше, проте вони є важливими для

творчої манери письменника, оскільки іноді виступають структурним центром висловлювання, несуть велике смислове навантаження. Дія, що позначається дієсловом у формі третьої особи множини, стосується невизначеної кількості осіб, що для мовця не має принципового значення.

У ході аналізу нами не виявлено узагальнено-особових речень, у яких позначувана головним членом дія мислиться узагальнено і стосується будь-якої особи. Як відомо, такі речення вживаються в основному в усній народній творчості, поширені серед прислів'їв, приказок, і, зрозуміло, що в авторському художньому тексті можуть траплятися в одиничних випадках або взагалі відсутні (Пор.: *У лиху годину пізнаєш вірну людину; Маслом каші не зіпсуєш* і под.).

Цікаво простежити у творчості Юліуша Словацького функціонування безособових речень. Дія або стан у них мисляться як незалежні від діяча або носія стану. У таких реченнях виражається настрій, стан людини й фізичні відчуття, що дає змогу авторові наблизити читача до внутрішніх переживань героїв: *Тобі* ***не прикро****?* [2, с. 112]; *Нехай йому* ***не тьмяно буде*** *в очах* [2, с. 118]; *В належний спосіб* ***взято*** *до уваги?* [2, с. 119]; *…чи* ***спечено*** *воли*? [2, с. 119].

На сучасному етапі розвитку синтаксису в окремий тип односкладних речень виокремлюють інфінітивні речення, головний член яких виражений синтаксично незалежним інфінітивом. У творах Ю. Словацького вони теж трапилися: ***Спочить*** *на шлюбнім ложі…* [2, с. 102]; ***Заснути б*** [2, с. 100]; *А чи* ***не вивести*** *нам кола в сад?* [2, с. 119]; *Так* ***жартувати****?* [2, с. 122].

Отже, дослідивши дієслівні одноядерні речення, бачимо, що у творах Ю. Словацького (у перекладах М. Зерова) активно функціонують такі речення майже усіх різновидів, які допомагають створити особливий, неповторний світ, де письменник відкриває свої переживання, думки, враження від людей. Доведено, що автор віддає перевагу означено-особовим реченням. Неозначено-особові, безособові та інфінітивні речення вживаються менше. Не виявлено узагальнено-особових конструкцій. Загалом односкладні речення

відіграють важливу роль і становлять невід'ємну частину мовної системи художнього тексту, а їх функціонування та семантико-стилістична роль регламентуються індивідуально-авторським стилем. Подібна проблематика буде актуальною у подальших дослідженнях синтаксичних особливостей мови художніх творів українських письменників.

Список використаної літератури

1. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
2. Словацький Ю. Вибрані твори: У 2-х т. Т. ІІ. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. 567 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: Академія, 2010. 408 с.

Наталя Матвеєва,
доктор філософії з філології, викладач,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Інститут української мови НАН України

МОВНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація

Тези присвячено аналізу мовного й культурного аспектів національного відродження в Україні на початку ХХ століття. Основну увагу зосереджено на мові української періодики, зокрема щоденної українськомовної газети «Рада». З'ясовано, що процес українізації 20-х років ХХ ст. був початковим етапом радянської ідеології, кінцевим результатом якої мало стати злиття націй.

Ключові слова: *національне відродження, цензура, періодика, українізація.*

Keywords: *national revival, censorship, periodicals, Ukrainianization.*